

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ป่าคือ ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญยิ่งของประเทศไทย เป็นแหล่งสร้างความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหารและเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ปัจจุบันยังมีป่าชุมชนที่มีรูปแบบการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึงพิงป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าและให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชนในประเทศไทยป่าชุมชนได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานตามสภาพการพึงพิงป่าของชาวบ้านที่มีต่อแหล่งป่าใกล้เคียงหมู่บ้านซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันอนุรักษ์พื้นที่ไว้เป็นแหล่งอาหาร และใช้สอยอื่นๆ โดยทั่วไปชาวบ้านจะใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนด้านเก็บหาอาหาร เช่น เห็ด หน่อไม้ ผลไม้ ยาสมุนไพร และยังเป็นแหล่งเสริมรายได้ให้แก่ชาวบ้านในการนำของป่าไปขายเป็นรายได้เพิ่มให้แก่ครอบครัวซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนในเชิงเศรษฐกิจ สำหรับป่าชุมชนในภาคเหนือมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเพียงร้อยละ 14 และเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรม ป่าชุมชนในภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นป่าชุมชนประเภทป่าแบบดั้งเดิมซึ่งหมายถึงป่าชุมชนที่ชาวบ้านได้รักษาพื้นที่ป่ามานานแล้วไม่ได้เกิดจากการพัฒนาขึ้นใหม่ให้เป็นป่าชุมชน ในการดูแลป่าชุมชนของชาวบ้านจะนำเอาประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรม นำมาเป็นเครื่องมือในการจัดการป่า (ฉลาดชายและคณะ, 2536)

ในปี พ.ศ. 2551 ชาวบ้านตำบลป่าสักมีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนไว้เป็นแหล่งอาหารและแหล่งรายได้เพียงเท่านั้น โดยขาดการพัฒนาป่าให้อุดมสมบูรณ์ ซึ่งชาวบ้านรู้จักเก็บหาของป่าแต่ขาดการพัฒนาให้ป่ามีทรัพยากรมากขึ้นเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการเก็บหาของป่า จากนั้นชาวบ้านต้องสร้างความร่วมมือกันวางแผนการจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาป่าชุมชนต่อไป โดยการดำเนินงานของคนในชุมชนเอง ซึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกอีกมาก เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล เครือข่ายป่าชุมชน

ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นอีกตำบลหนึ่งที่มีพื้นที่ป่าชุมชนที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ทั้งในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงสามารถเข้ามาเก็บหาของป่าได้แต่ต้องปฏิบัติตามกฎป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2545 มีเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน ได้ร่วมกันเก็บ

รวบรวมข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนซึ่งได้เป็นมูลค่าอาหารจากป่าชุมชนแต่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ขาดการนำมาสะท้อนให้คนในชุมชนได้ทราบถึงมูลค่าอาหารจากป่าชุมชน

ในปี พ.ศ. 2550 พบว่า 4 หมู่บ้านของตำบลป่าสัก คือ บ้านน้ำพุ หมู่ 7 บ้านห้วยม้าโค้ง หมู่ 8 บ้านหนองไซ หมู่ 14 บ้านทรายทอง หมู่ 16 ซึ่งทั้ง 4 หมู่บ้าน ยังประสบปัญหาดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ปัญหาป่าชุมชนใน 4 หมู่บ้าน ของตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

หมู่ที่	ปัญหา	ผู้ให้ข้อมูล
7 บ้านน้ำพุ	ไฟไหม้ป่าทุกปี ขยะที่มีคนลักลอบนำเข้ามาทิ้ง โดยมีการจับและปรับเฉพาะที่พบเห็นเท่านั้นแต่ยังคงมีบางส่วนที่ยังคงลักลอบนำขยะจากบ้านเรือนเข้าไปทิ้งในป่า	ชูชาติ ดวงวงษา สัมภาษณ์วันที่ 1 มิถุนายน 2550
8 บ้านห้วยม้าโค้ง	ไฟไหม้ป่าขึ้นทุกปี ซึ่งหาทางแก้ไขได้ยากเพราะชาวบ้านยังคงมีความเชื่อแบบเดิมเรื่องการเผาป่า ทำให้ผักหวานและเห็ดเผาะ (ถอบ) มีผลผลิตเพิ่มขึ้น จากปัญหานี้ทำให้ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการป่าชุมชนพยายามแก้ไข โดยการเข้าป่าเพื่อดับไฟป่าแต่การดับไฟป่านั้นเมื่อมีการประกาศเสียงตามสายให้คนในชุมชนมาร่วมกันดับไฟป่ากลับมีเพียงแค่ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน 3 คน ให้ความร่วมมือเท่านั้น ซึ่งเมื่อดับไฟป่าเรียบร้อยแล้วได้รับบาดเจ็บแต่ไม่สามารถเบิกค่ารักษาพยาบาลจากชุมชนได้ เนื่องจากไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการรักษาป่าจากชุมชน	ดิเรก เนตรแสนสัก สัมภาษณ์วันที่ 10 พฤษภาคม 2550

ตารางที่ 1 ปัญหาป่าชุมชนใน 4 หมู่บ้าน ของตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (ต่อ)

หมู่ที่	ปัญหา	ผู้ให้ข้อมูล
14 บ้านหนองไช	ไฟไหม้ป่า ที่ยังมีเพียงผู้ใหญ่บ้าน ประธานป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน 5 คน ในการทำหน้าที่ดับไฟ ซึ่งจริงแล้วคนในชุมชนมีประมาณ 500 คนและคณะกรรมการป่าชุมชนอีก 30 คน ในปี พ.ศ. 2545 มีงบประมาณจากองค์กรอิสระ (NGO) สนับสนุน แต่เมื่องบประมาณได้หมดไป ทำให้ความร่วมมือในหมู่บ้านหมดไปด้วย และปัจจุบันยังขาดงบประมาณที่จะนำมาซ่อมแซมอุปกรณ์ดับไฟป่า เนื่องจากการขาดเสี่ยหาย	สุวิษ ศรีวิชัย สัมภาษณ์วันที่ 10 พฤษภาคม 2550
16 บ้านทรายทอง	ประสบปัญหาหลัก คือ ไฟไหม้ป่า รongลงมาเป็นปัญหา เรื่องการหาของป่าอย่างผิดวิธีจากชาวบ้านในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้านที่เข้ามาหาของป่าได้อย่างเต็มที่ โดยทางหมู่บ้านไม่ได้ห้ามเรื่องการหาของป่าแต่ห้าม ในเรื่องการทำผิดกฎระเบียบป่าชุมชนเท่านั้น ซึ่งสภาพพื้นที่ป่าชุมชนบ้านทรายทองที่มีอยู่มากการดูแลไม่ทั่วถึงทำให้เกิดปัญหาในเรื่องการลักลอบนำต้นฝักหวานป่า ลูกกบ ออกจากป่าโดยไม่สามารถจับกุมผู้กระทำผิดได้เพราะยังขาดการสอดส่องดูแลอย่างทั่วถึงของคนในชุมชน	จรูญ พยาเทพ สัมภาษณ์วันที่ 10 พฤษภาคม 2550

จากปัญหาข้างต้นแก่นำและชาวบ้านที่เป็นคณะกรรมการป่าชุมชน ได้ร่วมกันคิดวิธีการสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมดูแลรักษาป่าชุมชน โดยการใช้ฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนชี้ให้ชาวบ้านเห็นถึงมูลค่าของอาหารจากป่าชุมชนที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ทั้งการนำมาบริโภคและการนำไปขายในแต่ละปี ถึงแม้ว่าในปี พ.ศ. 2545 ชาวบ้านเคยมีประสบการณ์การเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกับเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำพูน โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นแก่นนำแต่ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลมี

เพียง 1 ปี เนื่องจากเรื่องงบประมาณที่หมดไปจึงไม่สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ.2550 เกษนาชาวบ้านใน 4 หมู่บ้าน อยากพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนต่อเพราะเชื่อว่าหากมีข้อมูลทุกปีเพื่อทำให้ทราบถึงสภาพป่าชุมชนในแต่ละปี ซึ่งสามารถนำข้อมูลมาเปรียบเทียบถึงมูลค่าอาหารจากป่าชุมชนในแต่ละปี เช่น ปริมาณผักหวานถ้าปีนี้ได้ 100,000 บาท ปีต่อมาได้ 80,000 บาท ชาวบ้านจะได้ค้นหว่าทำไมปริมาณลดลงเป็นเพราะต้นผักหวานถูกขุดไปหรือไม่

นอกจากนี้ฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนจะเป็นสิ่งช่วยชี้ให้ชาวบ้านวิเคราะห์ได้ว่า การเผาป่าเพื่อผลประโยชน์จากการเก็บผักหวานและเห็ดเผาะไปขายนั้นคุ้มค่าหรือไม่ ในที่สุดคาดว่ากระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนน่าจะสามารถนำไปสู่การสร้างความจิตสำนึกของชาวบ้านให้เห็นถึงความสำคัญของป่าและร่วมมือกันพัฒนาป่าชุมชน และร่วมมือกันดูแลป่าชุมชนต่อไป

1.2 โจทย์วิจัย

กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ควรเป็นอย่างไร และชุมชน 4 หมู่บ้านจะพัฒนากระบวนการนี้ได้อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1.3.1 เพื่อพัฒนากระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลป่าสัก

1.3.2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

1.3.3 หาแนวทางใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลที่ได้เพื่อการจัดการป่าชุมชนให้ดีขึ้น

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 มิติวิจัย

1.4.1.1 เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตำบลป่าสัก

1.4.1.2 เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชน

1.4.1.3 เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลที่เก็บมาได้เพื่อการจัดการป่าชุมชนให้ดีขึ้น

1.4.2 มิติพัฒนา

1.4.2.1 นักวิจัยหลัก ทีมวิจัยและคนในชุมชน 4 หมู่บ้านบางส่วน เกิดทักษะในการสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันซึ่งนำไปสู่การออกแบบกระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนร่วมกัน

1.4.2.2 เกิดฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชนที่ทำให้คณะกรรมการป่าชุมชนและชาวบ้านที่เข้าร่วมเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของป่าชุมชน

1.5 นิยามศัพท์

กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชน หมายถึง ขั้นตอนที่คณะกรรมการป่าชุมชนแกนนำ ชาวบ้านและเยาวชนใน 4 หมู่บ้านของตำบลป่าสัก ได้ร่วมกันหาแนวทางเก็บข้อมูลอาหารจากป่าชุมชน ทดลองเก็บรวบรวมข้อมูลและประมวลข้อมูลเพื่อจัดทำฐานข้อมูลอาหารจากป่าชุมชน

ฐานข้อมูล หมายถึง ข้อมูลอาหารจากป่าที่ทั้งพืช สมุนไพร และสัตว์ซึ่งประกอบด้วยชื่อสามัญ ชื่อพื้นบ้าน ชื่อวิทยาศาสตร์และประโยชน์จากพืช สัตว์แต่ละชนิดเพื่อบริโภคหรือนำไปขาย ปริมาณที่เก็บได้ จำนวนเงินที่ได้ในแต่ละหมู่บ้านรวมถึงภาพถ่าย มีการจัดเก็บข้อมูลภายในเล่มสมุดบันทึกข้อมูลแยกเป็นหมวดหมู่พืช สัตว์ ต้นไม้ เห็ด

ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าบริเวณใกล้หมู่บ้านซึ่งชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านนอกชุมชนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ภายใต้กฎระเบียบป่าชุมชนที่กำหนดไว้

อาหารจากป่าชุมชน หมายถึง พืชผัก สมุนไพร และสัตว์ที่นำออกมาบริโภคหรือขาย โดยไม่ผิดกฎระเบียบของป่าชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน

การมีส่วนร่วม หมายถึง ทีมวิจัยชุมชน เยาวชน นักศึกษา เจ้าหน้าที่หน่วยงาน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก ได้ร่วมกันออกแบบวิธีการเก็บข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและใช้ประโยชน์จากข้อมูล

ปัจจัยจำเป็น หมายถึง องค์ประกอบที่จำเป็นต่อการพัฒนาฐานข้อมูลเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้

ปัจจัยหนุน หมายถึง องค์ประกอบที่เอื้อต่อการพัฒนาฐานข้อมูล

1.6 ระยะเวลาในการดำเนินงาน

เดือนกันยายน พ.ศ.2550 ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ.2551 รวมทั้งสิ้น 1 ปี 1 เดือน

1.7 สถานที่ดำเนินการวิจัย

ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

1.8 กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

หมู่บ้านที่มีพื้นที่ป่าชุมชนติดกันในตำบลป่าสัก จำนวน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านน้ำพุ หมู่ 7 บ้านห้วยม้าโค้ง หมู่ 8 บ้านหนองไช หมู่ 14 บ้านทรายทอง หมู่ 16

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved